



DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.25.2.127-146>

Ljudske pravljice iz Male Azije

Grški avtorji iz Male Azije so bili zelo zakoreninjeni v svojem ljudskem izročilu, spomin na katero so ohranjali v novi domovini še dolga desetletja po pregonu. Pravljice in ljudske pesmi lahko najdemo vključene mdr. v roman *V soseski Hadzifrangu* Kozmasa Politisa, v dela Dido Sotiriu, pravljice in ustno izročilo so tudi pomemben motivni element v *Eolski zemlji* Iliasa Venezisa, ki nam je na razpolago tudi v slovenskem prevodu in v kateri lahko preberemo eksotično pravljico o kameli z belo glavo ter klasično grško pravljico o morski deklici Tesaloniki in Aleksandru Velikem, romanu, v katerem se pravljico in arhetipsko prepletata v nostalgičnem, lirskem opisu izgubljenega življenja. Na pravljličnih elementih so zasnovane tudi nekatere epizode v delu Fotisa Kondogluja *Ajvali, moja domovina*. Stratis Dukas je bil razen umetnik in pisec tudi vnet zbiratelj in zapisovalec ljudskega gradiva, prav tako kot ustnih pričevanj o sami katastrofi.

Da je imelo ljudsko izročilo velik pomen za begunce iz Male Azije tudi sicer, je razvidno že iz dejstva, da so začeli ljudsko gradivo zbirati in zapisovati v debelih zvezkih *Maloazijske kronike* le 16 let po maloazijski katastrofi.

Zato bo tudi ta blok, posvečen literaturi maloazijske katastrofe, zaključil krajši izbor pravljič, ki sem jih črpala iz 4. in 7. zvezka *Maloazijske kronike* v digitalizirani obliki Inštituta Ekaterine Laskaridi, iz zbirke *Anatolske pripovedke* Menosa Filindasa ter zbirke esejev *Zbogom, Mala Azija* Iliasa Venezisa. Pravljice in anekdote so zvrstno zelo raznolike: od klasične ljudske pravljice o maloazijski Sneguljčici preko pravljič o rokovnjačih, ki nas spominjajo na tihotapce iz del Kondogluja, Venezisa in delno Politisa, pa do anekdot s sultanovega dvora, zelo značilnih za to mešano okolje, ter krščanskih podučnih pripovedk.

SNEGULJKA¹

Nekoč sta živela kralj in kraljica. Sedem let se jima ni rodil otrok, zato sta bila zelo žalostna. Nekega dne je zelo snežilo. Ko je kraljica stopila k oknu in gledala sneg, je priletel ptiček, se zaletel v okno in zakrvavel. »Oh, moj Bog,« je rekla kraljica, »daj mi hčerko, ki bo bela kot sneg, njena lica pa bodo rdeča kot kri.« Bog je uslišal njeno prošnjo in čez devet mesecev je kraljica rodila hčer, ki je bila bela kot sneg, zato so ji rekli Sneguljka.

Čez nekaj časa je kraljica zbolela in umrla. Kralj se je ponovno poročil, mačeha pa ni marala Sneguljke, zavidala ji je. Imela je čarobno ogledalo in nekega dne ga je vprašala: »Ogledalce, ogledalce, katera je lepša od mene?« »Tudi ti si lepa, toda Sneguljka je lepša od tebe.« Ko je kraljica to slišala, je pobesnela od zavisti in je pastorko hotela ubiti.

Čez nekaj časa je šel kralj na vojno, kraljica pa je izročila Sneguljko svojim služabnikom in jim rekla, naj jo odvedejo v gore, v gozd, tam naj jo zakoljejo in ji prinesejo dekličino srce, da ga poje.

Služabniki so deklico odvedli, vendar se jim je zasmilila. Zaklali so zajca in njegovo srce odnesli kraljici, toda kaj naj bi s Sneguljko? Niso se mogli upreti ukazu in so jo pustili v gozdu.

Bila je globoka noč in uboga Sneguljka se ni imela kam zateči. Bala se je divjih zveri, zato je hodila in hodila vse do jutra, dokler se ni znašla v najgloblji goščavi. Tam je uzrla ogromno hišo, ki se je dvigala pred njo, pravo palačo. Počasi se ji je približala, napela je ušesa, da bi slišala, ali je kdo notri, vendar ni bilo slišati glasu. Odrinila je vrata in vstopila, in kaj je zagledala! Vse v tej hiši je bilo gromozansko, mize, stoli, čisto vse. Deklica si je zavihala rokave, poribala in pometla tla, pospravila in skuhala. Kmalu pa je zaslišala strašen trušč, zemlja se je zazibala, kot bi bil potres, zabobnelo je in deklica se je skrila.

Vzpenjali so se po stopnicah. Deklica je pogledala, in kaj je videla! Naštela je enega, dva, tri, petnajst ... pa saj ni res, po stopnicah se je vzpenjalo štirideset zmajev! Stekla je v svoj kot in se dobro skrila. Zmaji pa so, ko so vstopili, videli, da je pod poriban, soba pospravljena in hrana skuhana, in so zarjovel: »Kdor nam je naredil to uslugo, naj se pokaže! Če je deklica, bo naša sestra, če pa je starka, bo naša mati.«

Sneguljka jih je slišala, ampak je ostala tiho kot miška in ni prišla iz svojega skrivališča. Zmaji so sedli k mizi, jedli in pili, potem pa zadovoljno zaspali.

Navsezgodaj zjutraj, ob prvem svitu, so vstali in se odpravili od doma. Eden izmed njih pa je dejal: »Veste, bratje, kaj bomo storili? Eden od nas se bo skril in bo zalotil tisto, ki prihaja in nam pospravlja, in jo bo zgrabil.«

1 Pravljica iz vasi Kios, danes Gemlika v Bursi, kraja z antično zgodovino, kjer je leta 1919 živelo skoraj 5000 Grkov. Pravljica je bila objavljena v 4. zv. *Maloazijske kronike* (1948), delno jo je priredila pravljíčarka Sasa Vulgari, ki je dodala element zastrupljenega pasu, da bi ohranila pravljíčno potrojitev dogodkov.

Res se je eden od njih skril, ostali pa so odšli. Sneguljka pa jih je iz svojega skrivališča preštela in jih je naštela devetintrideset. Zato je ostala skrita in ni šla ven skuhat. Zmaj pa je ves dan čakal in čakal v svojem skrivališču, vendar ni dočakal nikogar. Ko so se preostali zmaji zvečer vrnili s svojih opravkov, so ga vprašali, koga je videl, skriti pa je rekel:

»Čakal sem in čakal vse do zdaj, pa nisem videl nič.«

Prav tako naslednji dan in še naslednji. Tri, štiri dni zapovrstjo se je vse zgodilo enako. Nekega dne pa se je eden od zmajev skrivaj prihulil za vrati in rekel: »Veste, kaj bomo naredili, bratje? Tole vam predlagam. Naredili bomo lažnega zmaja, in ko nas bo ta, ki se skriva pred nami, preštela, nas bo naštela štirideset. Tako jo bomo ugnali v kozji rog.« In res so vzeli velik svinjski mehur, ki je bil podoben glavi, in mu narisali obrvi in oči, za roke in noge so vanj vtaknili palice in ga oblekli v svoja oblačila, in kdor bi ga videl, bi mislil, da vidi zmaja.

Ko so torej odšli iz hiše, jih je Sneguljka naštela štirideset. Opogumila se je, prišla iz skrivališča, zavihala rokave, pospravila in skuhalo, ko pa se je hotela vrniti v svoj kot, je štirideseti zmaj skočil iz skrivališča, jo zgrabil za roko in ji rekel: »Zahvaljena bodi, deklica, ker si počistila, pospravila in skuhalo za nas. Nič se ne boj, usedi se tukaj poleg nas, mi pa te bomo vzeli za sestro in boš živela kot kraljica.«

Sneguljka je bila presrečna, ko je to slišala. In res, ko so zvečer prišli še drugi zmaji, so se čudili njeni lepoti in so ji dali vsak svoje darilo. Eden ji je podaril šolenčke, vezene z biseri in zlato nitjo, drugi svilene nogavičke, spet tretji izvezeni pas, pa lepe obleke, vse to, kar so zmaji čuvali v svojem gradu. In pri njih je živela kot prava kraljica.

Kaj pa je počela hudobna kraljica? Kraljica se je nališpala in okitila in vprašala svoje zrcalo: »Ogledalce, ogledalce, katera je lepša od mene?« Zrcalo pa ji je odgovorilo: »Tudi ti si lepa, toda Sneguljka je lepša od tebe, gospa.«

»Kje pa se skriva Sneguljka?« je vprašala kraljica.

»Za tremi gorami, sredi gozda.«

Naslednjega dne se je kraljica preoblekla v krošnjarja, vzela je čipke, trakove, pasove in opasnike, svilene izvezene obleke, vzela je raznovrstni lišp in šla v hišo, kjer je njena pastorka živela z zmaji. Zaklicala je: »Krošnjar gre, krošnjar, prodajam trakove, čipke in glavničke, prodajam pasove in opasnike!«

Sneguljka jo je slišala in stekla k oknu.

»Pridi, deklica,« ji je rekla mačeha s spremenjenim glasom, »pridi, dal ti bom lep glavnik, da si boš česala lepe lase.«

Tako jo je prevarala in Sneguljka je prišla iz hiše. Mačeha je zgrabila strupeni glavnik, ki ga je pripravila, ji ga zarinila v lase in jo zastrupila.

Ko so se zmaji zvečer vrnili in potrkali na vrata, so bila vrata zaprta, klicali so Sneguljko, toda ni jih slišala. Razbili so vrata, vstopili v hišo in našli deklico mrtvo. Zmaji so jokali in tarnali, preobračali so deklico sem ter tja, in eden od

njih je zagledal glavnik v njenih laseh in rekel: »Bratje, naša Sneguljka ni imela takšnega glavnika!« Potegnil ji ga je iz las in deklica je pri priči oživila. Zmaji so bili vsi iz sebe od veselja, poljubljali so jo in objemali.

»Sneguljka,« so ji zabičali, »naslednjič nikomur ne odpiraj vrat.«

Minilo je še nekaj dni in kraljica se je, zadovoljna, odpravila k zrcalu in ga vprašala: »Ogledalce, ogledalce, katera je lepša od mene?«

»Tudi ti si lepa, toda Sneguljka je lepša od tebe.«

Ko je mačeha to slišala, je od vsega hudega pobesnela. Še vedno ni opravičila s to presneto Sneguljko? Ji bo že še pokazala! In se je spet preoblekla v krošnarja, vzela je trake in čipke in se pojavila pod Sneguljčinim oknom.

»Krošnar gre, krošnar, prodajam trakove, čipke in glavničke, prodajam pasove in opasnike!«

Sneguljka ji je spet nasedla, nič ni slutila, ker je bila še mlado dekletce, spustila se je z okna in se zaklepetala z mačeho, ki je tako preoblečene v moškega ni prepoznala. V nekem trenutku jo je mačeha preslepila in jo opasala z lepim pasom, prav tako zastrupljenim, in deklica je padla na tla kakor mrtva.

Ko so se zmaji vrnili, so zagledali Sneguljko mrtvo in spet začeli jokati in tarnati: »Kaj bomo brez naše Sneguljke!« Eden izmed njih pa je opazil pas, potegnil je zanj in ga razvezal, čarovnija je popustila in Sneguljka se je spet zbudila. Zmaji so bili vsi iz sebe od veselja, smejali so se in jo objemali.

»Deklica,« so ji rekli zmaji, »zdaj pa le pazi, da se ne boš spet pustila potegniti za nos in ne boš nikomur odpirala vrat.«

Kraljica, hudobna mačeha, pa je bila spet vsa vesela, postavila se je pred čarobno zrcalo, tokrat oblečena v najlepša oblačila in nališpana z dragulji. Vprašala ga je:

»Ogledalce, ogledalce, katera je najlepša?«

Zrcalo pa ji je, o gorje, odgovorilo:

»Tudi ti si lepa, toda Sneguljka je lepša od tebe.«

Kraljica pa je tokrat od jeze čisto ponorela. »Tokrat,« je zavpila, »tokrat se mi zares ne bo izmuznila!« Preoblekla se je v starko, vzela je jabolko, z ene strani rdeče in z druge zeleno, in v rdečo, mikavno polovico dala strup. S tem jabolkom je šla pod Sneguljčino okno.

Ko je Sneguljka zagledala starko, se ji je zasmilila, prišla je iz hiše in ji prinesla kos kruha in kozarec hladne vode.

»Vzemi, deklica,« ji je rekla prebrisana kraljica, »vzemi tole jabolko, da se ti oddolžim, drugega ti uboga reva nimam dati.«

Deklica se je zasmejala, ugriznila je v sladko, rdečo polovico jabolka in zastrupljena padla na tla.

Zmaji so prišli na večerjo, trkali so in trkali po vratih, spet ni bilo nikogar. Razbili so vrata, vstopili v hišo, se vzpeli po stopnicah, in kaj vidijo? Sneguljka je mrtva. Jokali so, klicali in tarnali, toda Sneguljka se ni zbudila in tokrat ni imela na sebi ne pasu ne glavnika niti ničesar drugega, kar ne bi bilo njeno.

Kje bi si zmaji mislili, da je pojedla zastrupljeno jabolko! Oblekli so jo v zlata oblačila in prinesli zlato krsto, da bi jo položili vanjo in jo pokopali.

Nasproti palače pa je stal vodnjak, lep in velik, s kristalno vodo, kamor so vodili pojit kraljeve konje. Kraljevi služabniki so prišli napojit konje, konji pa so se bali in hrzali, ker so videli dekle v zlatih oblačilih, ki je ležalo v bleščeči zlati krsti. Od strahu so se trgali z vajeti in bežali. Ko se je to trikrat ponovilo, so služabniki to povedali kralju, kralj pa je šel pogledat, kaj se dogaja, in kaj je videl! Lepo dekle v zlatih oblačilih, ki je ležalo poleg zlate krste. Kralj jo je gledal, očaran od njene lepote. Takrat pa so prišli zmaji, da bi jo položili v krsto, in ko so jo dajali v krsto, se je eden od njih spotaknil, Sneguljki pa je iz ust priletel grižljaj zastrupljenega jabolka. Čarovnija je bila premagana in deklica je oživela, zmaji pa so bili vsi iz sebe od veselja. Kralj je bil ves oslepljen od Sneguljčine lepote in je zmajem rekel: »To dekle bom, če me le hoče, vzel za ženo!«

Čemu bi zmaji ugovarjali, bila jim je kot sestra, veliko veselje je zavladalo med njimi, ko je tudi Sneguljka pristala, da vzame kralja za moža, in tako so mu jo dali za ženo. Kralj je tedaj ukazal, naj mu služabniki pripeljejo zlato kočijo, polno različnih zakladov in bogate dote. Kralj je odpeljal Sneguljko na svoj grad, za njima pa so stopali zmaji in ju občudovali. Potem je kralj vzel Sneguljko za ženo in svatba je trajala štirideset dni in štirideset noči. Jedli so, pili in plesali, nam pa niso nič dali!

Hudobna kraljica pa je, ko je izvedela, da je Sneguljka postala mogočna kraljica, počila od jeze. Prav ji je bilo! Sneguljka in kralj sta dobro živela, mi pa še boljše.

TALISMAN IN LEPI KUCHAR VAMPOV²

Nekoč sta živela zaročenec in zaročenka, ki sta šla na sprehod v gozd. Utrudila sta se in se usedla v senco pod drevesom, da bi se spočila. Zaročenka se je naslonila zaročencu na kolena in zaspala. Na prsni je imela obešen talisman. Zaročenec ga je videl in ga je vzel v dlani, da bi videl, kaj je to, kaj ima v njem, tačas ko si ga je ogledoval, pa je priletel ptiček, in hop, že mu ga je vzel. Fant je planil za ptičkom, da bi mu ga izpulil, ptiček pa je brž odletel. Ptiček je letel vse dlje, fant pa za njim. Znočilo se je, on pa je ostal v gozdu. Ni se hotel vrniti, ker ni vedel, kaj bi rekel zaročenki.

In tako tudi naslednjega dne. Tekel je za ptičkom, ta pa je letel vse dlje in dlje. Zasledoval ga je vse do Amerike.

Ko se je dekle zbudilo in videlo, da ga je zapustil zaročenec, se ni več hotelo vrniti v mesto. Ko se je zmračilo, je v daljavi zagledala luč in si rekla: »Grem pogledat, kdo je tam, da vidim, kaj bo z mano.« Po poti je našla neke stare cunje, si jih nadela, si odrezala lase in se preoblekla v fanta, da je ne bi mogel nihče spoznati. Tako je šla in prispela k ogradi, tam pa je živel star pastir, ki ni imel ne otrok ne druge družbe. Rekla je pastirju: »Boter, me ne bi vzeli v službo, reven fant sem in sam kot palec.«

Pastir ji je odvrnil: »Rad te vzamem, pral mi boš kotle in čistil vampe.«

Tako je tudi bilo. Ostala je pri pastirju dve, tri leta, potem pa mu je rekla:

»Šel bom v mesto. Naveličal sem se tujih krajev.«

Pastir jo je bogato poplačal za službo, ki jo je opravljala tri leta.

»Vzemi tele novce,« ji je rekel, »vzemi jih v zameno za svoj trud, da boš imel od česa živeti, čeprav si sam kot palec.«

Poslovil se je od nje in ji želel srečno pot.

Tačas pa je bil njen zaročenec v Ameriki. Turški kralj je ameriškemu poslal kraljevski dar, košaro grozdja, ki ga tedaj v Ameriki niso poznali. Spraševali so se: »Kaj neki je to? Nas morda želi zastrupiti?« Videli so, da je grozdje videti mikavno, toda niso se mogli odločiti, da bi ga pokusili. Prihajali so eden za drugim, vendar si niso znali razložiti, kaj neki bi to bilo. Nikoli še niso bili v Mali Aziji, da bi vedeli, kakšne dobrrote rastejo tam.

Pa si je zaročenec rekel: »Zakaj ne bi šel pogledat, kaj neki jim je poslal ta turški kralj?«

»Nam znaš povedati, kakšno čudo je to?« so ga vprašali, ko se je prikazal na dvoru.

»Seveda vem, iz tistih krajev prihajam in vam bom povedal.«

Postavili so predenj košaro z grozdom.

² Pravljica iz mesta Sokia, tur. Söke, nasproti Samosa. Sokia je bila bogato trgovsko mesto, kamor so hodili delat Grki tako iz Male Azije kot iz Grčije. Pravljica je bila zapisana v zbirki *Anatolske pravljice in pesmi* H. N. Papadopulosa in K. P. Demerdzisa, natisnjeni v 4. zv. *Maloazijske kronike*.

»To je grozdje,« jim je rekel, pograbil je lep grozd in ga zmazal.

»Kaj je grozdje?«

»Grozdje je grozdje, tako mu rečemo pri nas, zaman me sprašujete, kaj pomeni.«

Ko je kralj videl, da je fant pojedel grozd, je po njem posegel še sam. Zelo mu je teknilo.

»Če si torej iz tistih krajev, boš znal to sadje tudi posaditi. Posadi ga še tu, da bo raslo tudi v naših krajih.«

Tedaj je zaročenec naročil, naj turški kralj pošlje veliko sadik trte, in kralj mu jih je poslal.

»Zdaj moramo najti primeren kraj, kjer bomo vzgojili trto.«

Poiskal je primeren kraj, točno takšen, kakršnega je potreboval. Naročil je kakšnim sto delavcem, naj izkopljejo jamice, in so globoko zasadili trto. Čez tri leta je trta zrasla in obrodila grozdje. Napolnil je košaro in jo odnesel h kralju. Kralj mu je v zahvalo podaril meč in mu dovolil, da po mili volji je in pije, ne da bi moral kaj plačati.

Nekega dne, ko se je zaročenec potikal naokrog, je opazil tri drevesa in si rekel:

»Odstranil bom to drevje, da mi ne meče sence na trto.«

Čisto sam se je lotil dela in začel izkopavati drevesa. Ko je izruval prvo, je pod njim uzrl ploščo z okroglim držajem. Potegnil je za držaj in pod ploščo zagledal zaklad, tri vrče zlatih lir. Na enem od vrčev pa je bil tudi talisman.

Počasi je znosil zaklad k sebi domov in kupil sode. Napolnil je sode z lirami, čeznje pa je nasipal sol. V enega od sodov pa je vtaknil tudi talisman.

Naslednjega dne je stopil pred kralja in mu rekel:

»Vinograd je zdaj nared, ne potrebuješ me več. Prosim te, dovoli mi, da se vrnem v svoje kraje, v Malo Azijo, in da s seboj odnesem tudi nekaj soli, ker je v naših krajih ne poznamo.«

»Stori, kakor želiš,« mu je odvrnil kralj in mu zaželel srečno pot.

Šel je torej in natovoril sode na ladjo, potem pa se je vrnil na kopno, da bi se poslovil od prijateljev. Ti pa so mu v slovo neprestano naročali vino in naročal ga je tudi sam, pili so, se smejali, peli, se opijanili in pozabili na čas. Šel je v пристanišče, da bi se vkrcal na ladjo, ta pa je že odpeljala v Smirno.

Ko je ladja priplula v Smirno, so jo raztovorili. Raztovorili so tudi sol, ko pa so videli, da njenega lastnika ni, so si rekli: »Prodajmo jo, izkupiček pa mu bomo dali, ko ga srečamo.«

»Komu bi prodali sode soli?« so se vprašali.

»Prodajmo jih lepemu kuharju vampov!«

Poklicali so predse lepega kuharja vampov in mu rekli: »Ti vsak dan uporabljaš sol, ti kupi te sodčke.«

Kupil jih je, in ko mu je čez tri dni zmanjkalo soli, jih je odprl. Ko je videl lire, so se mu zasvetile oči. Videl je tudi talisman in pomislil: »Skrivnostne reči se godijo.«

Zaročenec pa je čez nekaj mesecev z drugo ladjo priplul v Smirno. Šel je prevzet svoje sode soli, tedaj pa so mu rekli:

»Sode smo prodali, tukaj je tvoj izkupiček.«

Prebledel je.

»Kdo pa je kupil sol?« je vprašal.

»Lepi kuhar vampov.«

»Kje pa živi?«

Povedali so mu in šel ga je iskat. Vendar je bila pri njem huda gneča, zato se je usedel, pojedel vampe in čakal.

Ko ga je lep kuhar vampov zagledal, mu je rekel:

»Ko bom zvečer zapahnil vrata, pridi, rad bi govoril s tabo.«

Zaročenec je počakal. Ko je začel kuhar vampov zapirati, je pristopil. Tedaj mu je lep kuhar vampov rekel:

»Ali me ne poznaš?«

»Od kod bi te poznal? Prvič te vidim.«

»Bolje me poglej.«

Pogledal ga je, vendar ni razumel.

»Me ne poznaš? Tvoja zaročenka sem.«

Tedaj je povetil oči.

»Zakaj si me pustil samo? Zakaj si odšel?«

Odgovoril ji je:

»Nisem te pustil niti nisem odšel po svoji volji. Zgodilo se mi je to in to.«

Tedaj sta se objela, zajokala, se veselila. Čez nekaj dni sta se poročila in priredila veliko slavlje. Povabila sta še njegove prijatelje iz Amerike in tudi oni so prišli. In dobro sta živela do konca svojih dni, mi pa še bolje.

PLATANINA HČI³

Nekoč je živel oče, ki je imel dva otroka, sina in hčer. Govoril jima je: »Otroka moja, na tem svetu ne storita nikomur nič žalega niti nič dobrega.« Oče je čez nekaj časa umrl. Imela sta vinograde, polja, vrtove, ničesar jima ni manjkalo. Nekega dne je dekle reklo bratu: »Pojdiva, brat, v svoje vinograde in na svoja polja, pogledat svoje vrtnarje.«

Po poti sta z veje nekega drevesa zaslišala jok, otroško ihtenje.

»Brat, tukaj v krošnji joče otrok!«

»Sestra, se ne spomniš, kaj nama je rekel oče? Naj nikomur ne storiva nič žalega niti nič dobrega!«

»Šla bom pogledat, brat,« je rekla sestra, »kdo tako joče. Ne morem kar mimo.«

Šla je in zagledala golega, jokajočega otroka. Strgala si je bluzo in ga pokrila.

»Sestra, se ne spomniš, kaj nama je rekel oče? Naj nikomur ne storiva nič žalega niti nič dobrega! Kaj počneš?«

Vzela sta deklico in najela dojiljo. Vzgajala sta jo, ta pa je rasla in rasla, dokler ni bila godna za možitev. Nekega dne je sestra rekla bratu:

»Brat, nekaj te bom prosila, ti pa mi boš izpolnil željo, kajne?«

»Ne le eno, lahko tudi dve, sestra.«

»Mi smo zdaj, brat, ista družina, dve sestri in brat. Kolikor boš dobil ti, bom dobila tudi jaz, kolikor bom dobila jaz, bo dobila tudi najina rejenka. Če hočeš, ti bom dala še svojo polovico premoženja, da vzameš najino rejenko za ženo.«

»Prav, sestra,« je rekel brat, »samo popa še vprašam, ali smem, pa jo bom vzel za ženo.«

Vprašali so popa in je privolil. Tako sta se poročila. Dobro so živeli vse leto, pa še naslednje in še celih deset let. Deseto leto pa je bratova žena postala ljubosumna na sestro, češ da jo ima mož raje od nje. Hotela je postreči sestri s kačami in je pri mlekarku naročila tri kačja jajca ter z njimi napojila svakinjo. Kače so ji rasle v trebuhu in bila je vedno bolj bolna. Nekega dne je brat pri mizi jokal nad sestrino usodo in žena ga je vprašala:

»Zakaj jočeš?«

»Zaradi svoje sestre, žena, hudo mi je, ko jo gledam tako bolno. Če bo umrla, bom moral izkopati grob še zase in živ leči vanj.«

»Glej si ga no, brata, ki joče zaradi svoje sestre,« mu je odgovorila. »Sama je priklicala to bolezen nadse.«

»Za čim pa je zbolela?«

3 Pravljica je zapisana na istem mestu kot *Talisman in lepi kuhar vampov*, njene variante pa so znane tako s področja Male Azije kot Egejskih otokov.

»Ah, tvoja sestra je noseča.«

»S kom je zanosila moja sestra?«

»Ne vem, s kom je zanosila, toda pojdi zdaj, ko spi, položi ji roko na trebuh in boš videl, da se bo otrok premaknil.«

Brat je šel, položil ji je roko na trebuh, kača se je premaknila, in verjel je svoji ženi. Navsezgodaj zjutraj je poklical tri mesarje in jim naročil:

»Vzemite mojo sestro, zakoljite jo, napolnite mi tole stekleničko z njeno krvjo in mi prinesite njen mezinec v dokaz, da ste jo zaklali.«

Čim pa so prestopili prag, jim je začel slediti jagenjček. Odganjali so ga, pa se ni dal pregnati. Šel je z njimi. Čim so pustili za seboj njihove vinograde in polja, jim je rekla:

»Ne peljete me na naša polja in v naše vinograde, kam me peljete?«

»Zaklat te gremo,« so ji odgovorili mesarji.

»Zakaj bi me zaklali?«

»Tako nam je naročil tvoj brat. Napolniti moramo tole stekleničko s krvjo in ti odrezati mezinec v dokaz, da smo te zaklali.«

»Zakaj pa ne zakoljete tega jagenjčka, napolnite stekleničke z njegovo krvjo, mi ne odrežete še mezinčka in mu ne odnesete teh dokazov? Mene pa pustite tu, da me bodo požrle divje zveri.«

Tako so tudi storili. Zaklali so jagenjčka, napolnili so stekleničko s krvjo, jagenjčka spekli in dali jesti še njej, potem pa so ji odrezali mezinec in odšli. Tudi ona je odšla, ostala je tam štiri leta brez hrane, brez vsega. Ta štiri leta je prosila Boga:

»Moj Bog, daj mi košček sira, pa četudi potem umrem!«

Bog pa je videl njeno dobro srce in se je je usmilit.

Nekega dne si je rekla: »Grem poiskat kakšnega pastirja, da mi da še kos kruha, pa četudi potem umrem!«

Sreča jo je privedla pred pastirja, ki je nekoč prinašal jajca k njihovemu mlekarju. Psi so planili nadnjo, ko je vstopila v ogrado, pastir pa jo je tekel rešit pred psi. Videla je, da je bila to gospa, ki ji je nosil jajca, ko je bila še mlado dekle, in je poklical mater:

»Mati, mati, pridi hitro sem k meni!«

»Hitro, mati, hitro, pomolzi ovce, prinesi še veliko vrv, zaveži jo v zanko na platani, zavri mleko in ti bom povedal kaj potem!«

Mati je pomolzla ovce, zavrela mleko, on pa je pripeljal še dekle.

»Mati, si zavrela mleko?«

»Zavrela sem ga, sin.«

Rekel je gostji:

»Nekaj bom naredil s tabo, toda nikar se ne ustraši. Tudi moja mati je tu. Mi boš dovolila, da storim, kar hočem?«

»Prav, prav, kar hočeta,« je rekla.

»Zdaj te bom obesil na platano, postala boš platanina hči. Ne boj se, za tvoje dobro gre.«

Obesil jo je na platano.

»Mati, mati, hitro, dobro pokrij mleko in mi ga prinesi.«

Gostji pa je rekel:

»Udobno se namesti na platanini veji.«

Udobno se je namestila, iz njenega trebuha pa je padla gromozanska kača. Snel jo je z drevesa, ji pustil, da si je odpočila, spet nastavil mleko in jo spet obesil na drevo. Vse je naredil enako in iz nje je padla še ena kača, še večja.

»Mati, mati, zavri še en kotel mleka, še en kotel mleka!«

»Udobno se namesti tam gori na veji,« je zaklical gostji.

Mati je zavrela še en kotel mleka, spet jo je obesil na platano.

»Mati, mati, zdaj pa prinesi lonec hrane, lačna je. Niti zame ni treba nič prihraniti, vso hrano daj njej, platanini hčeri.«

Dekle se je usadlo in pojedlo vso hrano. Vzela sta jo in jo odvedla v ogrado. Nekega dne pa ji je pastirica rekla:

»Hči moja, nekaj ti bom rekla, boš prisluhnila mojim besedam?«

»Ne le besedam, mati, če mi boš rekla, naj se vržem v vodnjak, se bom vrgla,« ji je odvrnila gostja.

»Boš vzela mojega sina za moža?«

»Ne le sina, če bi mi rekla, naj vzamem tvojega psa, bi ga vzela!«

Priredili so svatbo in rodilo se jima je lepo dete. Mati je vsak večer šla ven v mesečino in govorila:

Mojemu bratu iz ušesa

naj požene platana.

In če ne grem tja sama,

naj se ne reši čudesa.

Tedaj je bratu iz ušesa pognala platana. Obiskali so ga vsi zdravniki sveta. Če so odsekali eno vejo, sta namesto nje pognali dve, če so odsekali dve, so pognale štiri, noben zdravnik mu ni znal pomagati. Nekega dne je mati rekla sinu:

»Šla bova k tvojemu stricu. Rekel mu boš: 'Daj mi bonbon,' in izrekel besedo, od katere se bo izkoreninila platana.«

Tako je tudi bilo. Dal je otroku bonbon in otrok je dejal:

Z vsako mojo besedo

bo odpadla ena veja.

Tresk! Veja je odpadla. Vzel je še en bonbon in dejal:

Ko izrečem še eno besedo,
bo odpadla še ena veja.

In odpadla je še ena veja, vse dokler niso ostale le korenine. In tako se pravljica prične spet od začetka.

»Brat moj, zgodilo se je to in to. Ti si moj brat in si me dal zaklati. Vendar me mesarji niso zaklali, ampak so zaklali jagenjčka, jaz pa sem te preklela v soju mesečine, zato ti je iz ušesa zrasla platana. Nisem zanosila z moškim, tvoja žena mi je napolnila trebuh s kačami, rešil pa me je moj mož pastir. Glej moj mezinec. *Ena moja beseda, pa bo ven še korenina.*«

Ven je šla še korenina. Vzeli so žakelj orehov in divjega konja, gor so posadili snaho in ga pognali v dir. Brat in sestra pa sta živela in se postarala skupaj.

VDOVIN SIN IN ŠTIRIDESET ZMAJEV⁴

Nekoč je živela neka vdova, ki je imela sina. To je bil pravi hrust. Nekega dne se je, medtem ko je hodil po cesti, sprl z drugim fantom in ga ubil z enim udarcem pesti. Odšel je po svetu. Na poti je srečal nekega moža in ga vprašal: »Kam pa kam?« Ta pa mu je odgovoril: »Iščem vdovinega sina, ker sem slišal, da je nadvse močen.« »Že, že,« mu je rekel, »kakšno moč pa imaš ti?« »Jaz,« mu je rekel mož, »lahko združim goro z goro.« »Jaz sem vdovin sin,« mu je tedaj rekel fant, »pobrativa se in pojdiva po svetu.« Šla sta naprej in po poti naletela na še enega moža. »Kam te nese pot?« sta ga vprašala. »Iskat grem vdovinega sina,« jima je odvrnil. »Že, že, kakšno moč pa imaš ti?« ga spet vpraša fant. »Jaz lahko zemljo zavrtim v drugo smer,« mu odvrne. »Jaz sem vdovin sin, pobratimo se,« mu je rekel fant.

Potem jima je vdovin sin rekel: »Tukaj se ustavimo, priskrbimo si kotel, da bomo lahko kuhali.« Priskrbeli so si kotel in druge potrebščine.

Naslednjega jutra jima vdovin sin reče: »Kdo bo danes ostal doma in skuhal, da bomo imeli opoldne pripravljeno hrano, tačas ko bova druga dva šla na lov?« Doma je ostal mož, ki je lahko združeval gore, druga dva pa sta šla na lov. Ko je bilo kosilo že skoraj nared, se je pred njim prikazalo štirideset zmajev, ki so mu rekli: »Mi bomo pojedli, kar si skuhal.« »Zakaj bi vi jedli, kar sem skuhal? Ne boste.« »Pojedli bomo,« mu je rekel poglavar zmajev. »Ne, pa ne boste,« mu je rekel. »Pa staviva,« mu je rekel zmaj in si z glave potegnil las. »Če ti uspe pretrgati ta las, ne bomo pojedli tega, kar si skuhal, če pa ga ne boš pretrgal, bomo pojedli.« In mu je dal las. Mož je vzel las, da bi ga pretrgal, vendar mu ni bil kos. Zmaji so pojedli, kar je skuhal, in šli.

Ko sta se tovariša vrnila z lova, jima je povedal vso štorijo z zmaji. Vdovin sin mu je tedaj dejal: »Trdiš, da lahko združuješ, pa nisi mogel pretrgati enega lasu? Jutri boš ti ostal doma,« je rekel drugemu tovarišu, »pazi, da ti zmaji ne pojedjo kosila.«

Naslednjega dne je spet prišlo štirideset zmajev in so rekli, naj jim da jesti. »Pojedli bomo, kar si skuhal,« »ne boste,« »pojedli bomo,« »ne, pa ne boste,« spet so stavili, tako kot prejšnji dan. Poglavar zmajev mu je dal dva lasa, naj ju pretrga, ampak jima ni bil kos. Tako so zmaji spet pojedli, kar je skuhal, in šli.

Opoldne sta se vrnila tovariša, da bi obedovala, kosila pa nikjer. Vdovin sin ga je kregal, ampak kaj je to koristilo? Ostali so lačni.

Naslednjega dne jima je vdovin sin rekel: »Vidva bosta šla na lov, jaz pa bom ostal doma in skuhal.« Ko je bila hrana skoraj nared, je spet prišlo štirideset zmajev in so mu rekli: »Pojedli bomo, kar si skuhal.« »Hitro se mi izgubite

4 Pravljica iz vasi Koldere v sodobni Manisi, zapisana v 7. zv. *Maloazijske kronike* in v digitalizirani obliki ponovno objavljena v zbirki *Pravljice iz vasi Koldere* v ponatisu Inštituta Ekaterine Laskaridi, ki se ukvarja z digitalizacijo in ustvarjanjem zvočnih posnetkov maloazijskega ljudskega slovstva.

od tod,« jim je rekel fant. Tedaj mu je poglavar zmajev dejal: »Dal ti bom tri lase z glave, in če jih pretrgaš, ne bomo pojedli, če pa jim ne boš kos, bomo pojedli, kar si skuhal.«

Vdovin sin je brž pograbil lase v pest in jih z lahkoto pretrgal. In tako so zmaji odšli, ne da bi jedli.

Potem sta se vrnila tovariša in rekel jima je, naj hitro pojedjo in gredo ubit zmaje. Hitro so torej pojedli in se šli spopast z zmaji, da bi jih ubili. Zmaji so živeli v zelo veliki votlini, v njej pa so imeli palačo s štiridesetimi sobanami. Ti zmaji so ugrabili tudi tri kraljične, najlepša izmed njih pa je bila Lepotica. Šli so tja, našli zmaje in se spoprijeli. Trije tovariši so s skrivno pomočjo kraljičen s krivimi sabljami pobili vse zmaje. Potem so se oženili s tremi kraljičnami, vdovin sin je vzel za ženo Lepotico. Vsa dežela, ki je dotlej pripadalo zmajem, je postala njihova, in so dobro živeli, mi pa še bolje.

MOHAMED JE IMEL RAD ŽIVALI⁵

Prerok Mohamed je bil prijatelj vseh živali.

Pravijo, da je nekega popoldneva sedel na divanu in razmišljal o bridkosti, ki mu jo povzročajo ljudje, ne zgolj sovražniki, ampak pogosto tudi pristaši. Tako zatopljen v misli je pustil, da se mu je pola plašča razprostrla po kavču.

Domača mačka pa se mu je tačas usedla na polo plašča in brezskrbno zadremala. Tako je spala dolge ure in prerok se ni niti zganil, da je ne bi zbudil.

Bilo je že pozno; muezin je vernike klical k večerni molitvi. Prerok je tedaj, da ne bi vznemiril mačke, ki je še naprej brezskrbno spala, potegnil na plan škarje, odrezal polo plašča in šel takšen v džamijo, da odpravi molitev.

⁵ Ta in naslednja pripovedka sta iz zbirke *Anatolske pripovedke* Menosa Filindasa iz l. 1931. Pravl-jice v tej zbirki po junakih, motivih in stilu pogosto spominjajo na *Tisoč in eno noč*. V njih nastopajo sultan, vezir, dvorni norci, zdravniki, modreci, rabin in kamelarji ...

PREVARANT

V starih časih je v Anatoliji živel velik prevarant. Njegove potegavščine so segle vse do sultanovih ušes. Zato je poslal ponj in ga dal privedi predse:

»Slišal sem, da lahko prevaraš vsakogar, ali je to res?« ga je vprašal sultan.

»Tako pravijo, Vaše visočanstvo.«

»Lahko prevaraš tudi mene?«

»Nisem prinesel s seboj svojih pripomočkov,« mu je odvrnil prevarant.

»Koliko pa potrebuješ, da bi jih prinesel?«

»Hm ... Dvajset lir bo dovolj.«

»Kdaj boš nazaj?«

»Pred tretjo popoldne.«

»Vzemi dvajset lir in pojdi po svoje pripomočke.«

Prevarant je vzel dvajset lir in šel.

Sultan ga čaka še danes.

PASTIR IN ŽIDJE, KI SO OBESILI JEZUSA⁶

Nekoč je pastir prišel v neko vas in se v nedeljo odpravil v cerkev. Gleda in kaj vidi? Vidi Jezusa na križu in vpraša soseda:

»Kdo pa je tale?«

»Naš Jezus.«

»Kdo ga je obesil?«

»Židje.«

»Presneti pesjani! Kje so? Pokaži mi jih!«

Odpeljali so ga v mesto in mu v neki kavarni pokazali Žida. Pastir ga je pri priči pričel brcati. Biriči so pograbili pastirja in ga odpeljali pred kadijo.

»Počel je to in to, kadija!«

Ko je kadija izvedel, za kaj gre, je videl, da je pastir tepček, in ga je izpustil.

Čez eno leto se je pastir vrnil v cerkev in spet videl Jezusa na križu.

»Je to naš Jezus?« je vprašal.

»To je naš Jezus.«

»Obesili pa so ga Židje?«

»Da.«

»Lepo vas prosim, odvedite me k njim in mi jih pokažite!«

Odvedli so ga v mesto in spet je zagnal enak direndaj kot prejšnje leto – tokrat ga je kadija za en dan in eno noč vtaknil v ječo.

Ko je naslednje leto pastir spet prišel v cerkev in je še tretjič videl isto, se je za hip zamislil. Pristopil je naprej k Jezusu, zmajal z glavo in mu rekel:

»Veš kaj, ti pa se res ne znaš izogniti težavam, kot vidim. Ampak ne bom šel tebi na čast še enkrat v ječo!«

6 Naslednji dve pripovedki in spomini Evsevije Kasapoglu so iz zbirke esejev *Zbogom, Mala Azija* Iliasa Venezisa, ki jo je pripravil ob petdeseti obletnici maloazijske katastrofe, vendar je izšla že posthumno.

PONTSKA PRAVLJICA

V neki vasi je nekoč pop rekel, da cerkvi manjka Jezusova ikona, in je nastavil pladenj. Potem je še dodal nekaj denarja in poslal predstavnike v mesto, da bi našli slikarja in naročili ikono.

Grejo in najdejo slikarja:

»Nam boš naredil Jezusa?« so ga vprašali.

»Bom.«

»Koliko bi pa rad za to?«

»Toliko.«

»Kdaj bo gotov, da ga pridemo iskat?«

»Čez deset dni.«

Pripravili so se, da bi odšli, slikar pa jih je vprašal:

»Niste mi povedali: želite živega ali mrtvega?«

Predstavniki so se čisto zmedli – o tem se niso pogovarjali. Belijo si glave in končno eden od njih reče slikarju:

»Veš kaj? Ti ga nariši živega, če v vasi hočejo mrtvega, ga bomo pa že ubili!«

SIPIN IN FERHAT⁷

... Amasya je bila lepo mesto z veliko reko, »Yeşilirmak«, Iris, z lepimi mostovi, visokimi, strmimi gorami na eni strani, kjer si lahko na bregu navpično nad reko videl mogočne votline, »Palače deklet«, ki so burile našo domišljijo in oživljale naše pravljice. Na rečnih bregovih so klopotali veliki vodni mlini in izlivali vodo s svojih mogočnih koles. Mi otroci smo vsakič, ko smo šli mimo, gledali, ali je v njih kakšno dete. Kajti v Amasyi otrok niso prinašale štoklje, čeprav so imele cel kup gnezd izven mesta. Reka je prinašala otroke, tako kot je nosila bogastvo in zelenje.

Pravijo, da je ta reka včasih tekla za gorami Amasye. Vendar je nekoč neki mladenič, ki je potoval skozi te kraje, videl in vzljubil lepo dekle iz Amayse, ki ji je bilo ime Sipin. Zaradi Sipin je Ferhat – tako je bilo ime mladeniču – opravil herkulsko delo: obrnil je tok reke in speljal strugo v deželo, tako da je reka bogato namakala dolino in polja Amasye. Ferhat je nekoč gradil vodnjak – enega izmed mnogih, ki jih je pustil za seboj – ko je prišla mimo zlobna starka in mu rekla:

»Zakaj še kar garaš in gradiš vodnjake? Sipin je umrla.«

Tedaj se je Ferhat na licu mesta ubil. Zato temu vodnjaku pravijo Krvavi vodnjak.

Največji praznik v Amasyi so bili sveti trije kralji in takrat so blagoslavljali vode. Kajti reka je bila vir vsega: blagostanja in lepote. Kristjani in Turki so drli na rečne bregove – zvonovi, bengalični ognji, zastavice, lampijoni, na obeh bregovih pa so se zbrali fantje, napol slečeni, pripravljeni, da skočijo v vodo in pograbijo križ. Brž ko je bilo blagoslavljanje pri kraju, so prve pritekle hanume z bakrenimi lončki, da bi zajele vodo in blagoslovile svoje hiše.

Ker je bilo v Amasyi veliko vode, je imela tudi veliko javnih kopališč, hamamov. Vsak je imel svoje ime. Romejke (Grkinje) so hodile v Alaca Hamam. Tam je bila ena od kadi posvečena sveti Barbari. Tiste, ki so trpele za neozdravljivimi glavoboli, so se morale skopati v njej na svetničin god, da bi se pozdravile. Sveta Barbara je bila soseda Amasye, saj je bila iz Merzifuja, bližnje vasi.

Hamami so bili v Anatoliji, v tistem obdobju predvsem v Amasyi, velika reč. Ljudje so prihajali zjutraj in odhajali ob sončnem zahodu. Vsaka rodbina je imela svoj bolj ali manj določen dan. Tam so se ljudje postavljali s svojo gospodinjsko in kuharsko spretnostjo, bogastvom in gosposkostjo, spodobnostjo in celo spominom na mrtve: tovor zamrznjenega snega, s katerim bodo ohladili vodo, ki so jo pili kopalci, ali pa tovor sočnih kutin, ki so jih v trenutku razgrabili, je nekdo poslal v spomin na svojega dragega pokojnika.

V hamamu se je razbobnala vsaka družinska zadeva: zaroke, poroke, odhodi v tujino. Stara sem bila šest let. Starši so se odločili, da me bodo poslali v

7 Ustna pripoved Evsevine Kasapoglu iz arhivov Centra za maloazijske študije.

Konstantinopol. To je zahteval stric, ki je živel v Konstantinoplu, in ju je vztrajno vsake toliko opominjal, da bi bil skrajni čas, da se najstarejša hči Hadzisa – tako so rekli mojemu očetu – nauči grško. Čez tri dni naj bi odpotovala skupaj z dedom, vse je bilo že urejeno. Dan prej smo šli v hamam. Vsi sorodniki so bili tam, in kdor še ni vedel, je tam izvedel, da bo Evsevija čez dva dneva odpotovala v Konstantinopol. Vsaka se je hotela postaviti s svojo vnemo za snažnost: »O, punčka moja, naj te malo namilim, da me ne pozabiš.« In brž so me začele ena za drugo militi. Ko smo se zvečer vrnili domov, sem bila gotovo zelo čista, oči sem imela živo rdeče od milnice, moja otroška duša pa je bila prestrašena. Kakšen neki je ta Konstantinopol, da se moraš tako militi, preden greš tja?

Prevedla Lara Unuk